

Innledningsvis vil vi takke Lysne II-utvalget for en meget grundig og godt fundert rapport. Vi vil også med det samme fastslå at Amnesty International ikke er prinsipielt negativ til enhver form for overvåking eller etterretningsvirksomhet. Tvert imot vil den type virksomhet ofte være helt nødvendig for å ivareta statens menneskerettslige forpliktelse til å beskytte enkeltpersoner mot krenkelse av deres rettigheter.

Staten har adgang til å gripe inn i de fleste menneskerettighetene for å ivareta andre menneskerettigheter eller mer generelt samfunnets sikkerhet. Forutsetning er imidlertid at det ikke gripes inn i menneskerettighetene i større grad enn det som er absolutt nødvendig, og at inngrepet står i forhold til alvorligheten av skaden som skal forhindres. Begynner man å lempe på disse strenge begrensningene, er det stor fare for at tiltak som tilsynelatende skal verne om menneskerettighetene i praksis bidrar til å undergrave dem. Mange av de mest alvorlige menneskerettighetsbruddene i verden blir begått i sikkerhetens navn, og ikke bare av makthavere som bruker sikkerhet – inkludert såkalte anti-terroriltak - som påskudd for undertrykkelse og korrupsjon, men ofte av myndigheter som selv mener at det de gjør er i samfunnets beste interesse, eller som oppfatter at flertallet i befolkningen ønsker slike tiltak. Respekt for og realisering av menneskerettighetene danner selve fundamentet for et samfunn der menneskene er og kan føle seg trygge, og den internasjonale forankringen av disse rettighetene skal bidra til å forhindre at kortsiktige politiske mål og interesser, eller press fra opinionen, undergraver sikkerhet i det lange løpet.

Overvåking i etterretningsøyemed (selv om man kaller det eufemistisk for «grenseforsvar») vil som oftest innebære inngrep i menneskerettighetene. I tillegg til retten til privatliv vil den ofte også ramme ytringsfrihet (som utvalgets rapport gjør rede for i et eget avsnitt) og potensielt mange andre rettigheter, særlig hvis innsamlet informasjon misbrukes eller kommer på avveie. Samtidig er uavhengig kontroll og rettsvern mot overtramp på dette området spesielt vanskelig, siden etterretningsvirksomhet stort sett vil foregå i det skjulte. Vernet om menneskerettighetene må derfor ivaretas ved en høyest mulig terskel for hva det er lov for etterretningstjenestene å foreta seg.

Begrensning av hvordan innsamlete data kan brukes

Som påpekt over vil etterretningsvirksomhet stort sett foregå uten at offentligheten har mulighet til å følge med på hva myndighetene foretar seg, og ofte uten at enkeltpersoner hvis rettigheter blir krenket får vite om det. Vi tviler på at det å definere regler for hvordan innsamlet informasjon skal brukes – og ikke minst hva den ikke skal brukes til – i seg selv er tilstrekkelig for å forhindre overtramp. Det vil regelmessig oppstå situasjoner der enkeltpersoner vil møte dilemmaet med å la være å bruke informasjon som ligger der, selv om de mener det kan være viktig for å avverge alvorlige sikkerhetstrusler, særlig i lyset av at offentligheten sannsynligvis aldri vil få vite at de har brudd reglene.

De foreslåtte kontrollinstansene, DGF-domstolen og DGF-tilsynet, vil møte de samme utfordringene. Vil de virkelig være modige nok til å si nei til etterretningssjefen når han eller hun hevder at de dermed vil sette menneskeliv i fare? Når en vanlig sivil dommer går for langt i å gi politiet adgang til skjulte tvangsmidler vil dette før eller senere bli oppdaget og kritisert. Når DGF-domstolen, DGF-tilsynet eller tom. EOS-utvalget går for langt i hva de tillater, er det en stor sjanse for at ingen vil få vite det. Lysne II-utvalget påpeker selv at det er fare for at slike kontrollorganer, selv om de i utgangspunktet er uavhengige, etter hvert i stadig større grad vil identifisere seg med virksomheten de skal kontrollere og se på seg selv mer som en tilrettelegger for effektiv etterretning enn som en streng kontrollør.

Erfaringer fra andre land, ikke minst Storbritannia som er en av Norges viktigste partnere i etterretningssammenheng, viser at denne faren er meget reell.

Rettsstaten bygger på tillit til domstolenes uavhengighet og etterrettelighet, men vanligvis vil dette bli sikret både gjennom et system med ankemuligheter og gjennom offentlighetens tilsyn. For det foreslåtte DGF vil ingen av disse kontrollmuligheter være tilstede.

Det er også et viktig menneskerettslig grunnprinsipp at personer hvis rettigheter blir krenket kan bruke rettslige virkemidler for å forsvare seg eller kreve erstatning. DGF vil innebære omfattende inngrep i rettighetene til tusenvis av personer uten at disse noen sinne får vite om det, selv om de skulle oppleve reelle ulemper som følge av det.

Deling med andre lands etterretningstjenester

I den norske diskusjonen om overvåking og andre skjulte tvangsmidler er det altfor lite fokus på Norske hemmelige tjenesters tette samarbeid med sine kolleger i andre land. Samtidig vet vi at noen av Norges viktigste allierte driver systematisk påvirkningsarbeid overfor andre land for å få dem til å svekke vernet mot overvåking. (Dette gjelder ikke minst de «Five Eyes»-landene USA, Storbritannia, Kanada, Australia og New Zealand.) Vi er glade for at utvalget er så tydelig og åpen i sin belysning av dette området.

Det kommer tydelig fram av rapporten at forslaget om etablering av DGF blant annet er motivert av E-tjenestens ønske om å ha noe å tilby sine kolleger i andre land. Det utdypes at norsk etterretning er avhengig av å få etterretningsinformasjon fra andre land, særlig land med adskillig større etterretningsressurser enn det Norge har. (Vi antar at dette ikke minst gjelder USA og Storbritannia), og at man, for å få den type informasjon, må ha noe å bytte den mot.

Hvis vi allerede er bekymret for mangel på effektiv kontroll over bruk av innsamlete data gjennom norsk etterretning, så har Norge i realiteten ingen effektiv mulighet for å kontrollere, eller til og med blande seg inn i, hvordan andre land bruker denne informasjonen. Amerikanske etterretningstjenester har gang på gang vært innblandet i alvorlige brudd på menneskerettighetene og IHR – ikke bare brudd på retten til privatliv, men utenomrettslige henrettelser, vilkårlige drap på sivile, tortur, bortføringer, ulovlige fengslinger, osv. Mange av fangene på Guantánamo havnet der basert på uverifisert etterretningsinformasjon, og mange sivile i Pakistan og Jemen ble drept av droner av den samme grunn. I Storbritannia og andre land Norge er alliert med får sikkerhetstjenestene stadig større handlingsrom for å gripe inn i enkeltpersoners frihet (gjennom langvarig arrest uten siktelse og andre tiltak), igjen basert på etterretningsinformasjon som er unntatt meningsfull rettsstatlig kontroll. Britiske myndigheter vurderer åpent å trekke seg fra Den europeiske menneskerettighetskonvensjon for å kvitte seg med ubeleilige menneskerettslige begrensninger for sikkerhetstjenestenes virksomhet.

Norske myndigheter har heller ikke reell kontroll over hvem deres partnere i andre land gir informasjonen fra Norge videre til. Norges nærmeste allierte har delvis et tett sikkerhetssamarbeid (som også vil innebære informasjonsutveksling) med svært undertrykkende regimer. Skal det være en del av Norges «digitale grenseforsvar» at informasjon om kommunikasjonen etiopiske eller saudiarabiske flyktninger i Norge har med sine familier i hjemlandet til slutt havner hos myndighetene i deres opphavsland?

På grunn av hemmelighold er det umulig å vite i hvilken grad norsk etterretningsinformasjon allerede har bidratt til alliertes folkerettsbrudd. Men det er stor grunn til å frykte at Norges indirekte delaktighet i slike overgrep vil øke betraktelig hvis DGF skulle komme på plass.

Er det lov å bryte menneskerettighetene i andre land?

Vi er sterkt uenige i utvalgets påstand om at det ikke finnes normer i folkeretten som begrenser hva det er lov å foreta seg i sammenheng med utenlandsetterretningsvirksomhet (side 14 i rapporten). FN-konvensjonene som verner om menneskerettighetene har ikke unntaksbestemmelser som sier at et

lands myndigheter står fritt til å bryte menneskerettighetene til personer i andre land. Det er også internasjonale traktater samt deres fortolkninger gjennom traktatorganer som er den viktigste rettskilden i folkeretten, og ikke, som rapporten påstår, «statspraksis». Den rettslige gyldigheten av internasjonalt anerkjente menneskerettighetsnormer er ikke avhengig av hvorvidt enkelte stater respekterer disse i praksis eller om det i praksis er «vanskelig å beskytte seg» mot brudd på dem.

Oppfatningen at det er helt greit å bryte menneskerettighetene så lenge det bare rammer personer i andre land fører i praksis hele personvernstanken ad absurdum. Gitt det tette samarbeidet mellom norske og andre lands etterretningstjenester, er det meningsløst å begrense norske etterretningstjenesters mulighet til å spionere på nordmenn hvis det samtidig skal være fritt fram for amerikansk eller britisk etterretning å gjøre det.

Ikke god nok grunn for å tillate bulkinnsamling av data

Amnesty's konklusjon er at bulkinnsamling av data, dvs. digital masseovervåking som rammer helt vilkårlig og uten at det er grunnlag i konkrete mistanker om straffbare handlinger, ikke er forenlig med menneskerettighetene. Vi mener heller ikke at de foreslåtte kontrollmekanismene kan være tilstrekkelige eller uavhengige nok for å forhindre misbruk.

I tillegg er det stor fare for at deling av informasjon E-tjenesten får tak i gjennom DGF med andre lands etterretningstjenester vil bidra til alvorlige folkerettsbrudd.

Siden både bulkinnsamling av data og videreformidling av innsamlet informasjon til tjenester utenfor norsk kontroll fremstår som uunnværlige elementer av DGF, mener vi at DGF i den foreslåtte form ikke bør implementeres.